

zemích může být pro středoevropského čtenáře v řadě postřehů poučné.

Kniha poměrně originálně pojednává o postupném prosazování stalinismu po poválečném nástupu a konsolidaci komunistické moci v daných zemích. Tento proces, jakož i vzájemně spojené procesy socialistické industrializace a změna v sociální struktuře a povaze společnosti, sleduje autor metodou paralelního výkladu o všech čtyřech zemích zároveň, takže předkládá kontrasty a styčné body čtenáři z první ruky. Do výkladu odděluje jednotlivé země se pouští až v kapitole o destalinizačních tendencích druhé poloviny 50. let a první poloviny let 60., jimiž byla zdánlivá jednota historického vývoje v daných zemích narušena, s vrcholem v československých událostech roku 1968. Snaží se přitom postihnout paradoxy komunistické politické a sociální moci a nezasazuje fakta do povrchních schémat. Takto například sleduje od počátku ambivalentní postoj komunistické moci k myšlence rovnosti a rovnostářství, která se potýkala jak s vlastním privilegovaným postavením, tak s ekonomickými těžkostmi, které se dostavily záhy v padesátých letech.

Autor pak usiluje vystihnout proměnu, jíž prošel způsob a povaha komunistické moci po roce 1968, u nás v tzv. období normalizace. I zde se již výklad odvíjí podle jednotlivých zemí odděleně a výrazněji již sleduje logiku, která měla dovést dané společnosti až k roku 1989. Zde příznačně zvláštní kapitola o Československu, jako jediné zemi, chybí. Bezděčně je

tím naznačeno to, co je roztroušeno v poznámkách textu, a to celkově pasivní způsob, jakým československá společnost dospěla k dějinné změně – v relativním pohodlí a shovívavosti k panující moci a se skrytými sympatiemi k nedostupně odříznuté skupině disidentů. Přechod ke korumpující taktice komunistické moci nicméně autor sleduje ve všech zkoumaných zemích, třebaže v každé s poněkud odlišným scénářem a také s rozdílnými výsledky. Před závěrečnými kapitolami o průběhu a historických následcích politických změn z konce 80. let je výklad doplněn pojednáním o historii dvou pilířů dřívější socialistické soustavy – vojenském (Varšavské smlouvě) a ekonomickém (RVHP).

Ani historik Paul G. Lewis v pojednání o současném porevolučním vývoji ještě zcela neodolal pokušení nechat se vést sympatiemi k aktérům oněch změn, podobně jako T. G. Ash ve svých bezprostředních historických reportážích. Události jsou pak stále personifikovány a sledovány skrze jejich vybrané aktéry, čímž se poněkud zamlžuje samotná jejich historická dimenze, jejich historický význam. V ohledu na onu uzavřenou kapitolu komunistického období však pro nás může Lewisova kniha sehrát významnou úlohu. Může být užitečné, stojíme-li nyní stále před naší minulostí poněkud bezradně a s jistou nechutí, začít alespoň od toho podívat se na ni očima těch, kteří nejsou zatíženi její zkušeností.

Radim Marada

Miroslav Foret: Komunikace s veřejností

Brno, Vydavatelství Masarykovy univerzity 1994, 200 s.

Jako studijní pomůcka je to práce velmi dobrá a mohu ji každému, kdo chce být orientován v literatuře, seznámit se s definicemi důležitých pojmů, se základní literaturou, doporučit.

Jako text pro odbornou veřejnost má však, podle mého soudu, kniha několik míst, která mě plně neuspokojila.

Kniha vznikla, jak autor uvádí v předmluvě, spojením dvou původních prací. První byla věnována výsledkům voleb a druhá veřejnému mínění. Toto spojení je v některých částech

práce vidět až příliš zřetelně. Zejména v části věnované reklamě.

V předmluvě autor uvádí, že v práci považoval za potřebné spojit problémy komunikace jako takové a při tom není až tak podstatné, jak říká, zda se jedná o cíle ze sféry privátní (rodina, přátelé, zálaby), nebo veřejné (pracovní aktivity, politická kariéra, společenská prestiž). Chápu, jak to autor myslel, a nechci puntičkářsky trvat na tom, že mezi tím rozdíl je, ale přece jen se domnívám, že odkázat problematiku privátní komunikace pouze do oblasti psychologie je ošidné i věcně. Tak například je banálně známo, že při reklamě je důležité správně stanovit cílovou skupinu. Jinými slovy reklama na pánskou vodu po holení pracuje se

skupinami mužů různého věku, různého vzdělání, různých zálib. Psychologický přístup však nezapomíná na důležitý faktor mužského rozhodování, to jest na ženu. Proto úspěšná reklama na pánskou vodu po holení pracuje s ženami jako důležitou referenční skupinou při rozhodování. Tento příklad je poněkud mechanický a patrně ne příliš vhodný, ale naznačuje směr mého namítání, který je založen na předpokladu, že v komunikaci s veřejností je riskantní přísně oddělovat oblasti privátní, které zkoumá psychologie, a skupinové, kterými se zabývá sociologie.

Podobně se mi jeví jako dosti problematické samotné nezřetelné vymezení pojmu *veřejnost*.

Autor (na s. 101) upozorňuje, že veřejnost představuje velice neurčitou sociální kategorii. Chápe ji jako „souhrn občanů sdílících určité sociální jevy (problémy) a ve vzájemném styku a komunikaci si na ně vytvářející názory. Tyto sdílené názory se projevují ve veřejném mínění.“

Podle mého soudu jsou všechny pasáže o veřejném mínění, a hlavně o výzkumech veřejného mínění psány poněkud tradičně, to jest jsou předkládány jako objektivní, spolehlivý a důvěryhodný obraz toho, co si lidé myslí, jaký postoj zaujímají. Vzniká tu několik problémů. Nepodezírám autora, že si není vědom toho, že důvěryhodnost zjištěných mínění je možno verifikovat chováním lidí, jejich činnostmi, akty. Autor naopak výslovně (na s. 101) uvádí, „...že pro komunikaci s veřejností se zdá zpravidla podstatnější chování lidí a jejich činnost (například jak volí, co nakupují, jak pracují), než to, co si při tom myslí, jaké mají pocity, názory apod. Ovšem zároveň je jasné, že mezi názory lidí a jejich jednáním existuje, zejména v otevřené demokratické společnosti, úzký vztah.“ Tento vztah mezi postojem a chováním je v behaviorálních vědách tím nejzajímavějším a nejfrekventovanějším problémem, takže by bylo pošetilé autorovi vytýkat jeho zanedbávání. Co postrádám, je jeho výraznější formulování a dostatečné upozornění na skutečnost, že hledisko verifikovatelnosti tvoří jen relativní spolehlivost mínění. Plyne to zejména ze zajímavého pokusu porovnat výsledky dvou výzkumů.

Na s. 118, v kapitole uvažující o spolehlivosti výsledků šetření, jsou porovnávány názory na územně správní členění Moravy a Slezska zadané dvěma výzkumným institucím. Aby byl splněn předpoklad stejného zadání, instituce pracovaly na sobě nezávisle, ve stejnou dobu a na stejném území, v obou případech byl použit kvótní výběr a byl požadován i dostatečně velký vzorek.

Rozbor výsledků ukázal shody i rozdíly. Analýza, kterou autor podává, je, podle mého názoru, málo přesvědčivá. Je soustředěna na více méně technické záležitosti. Pochybuji o tom, zda bez dodatečné podrobnější analýzy lze tvrdit, že sedmiprocentní rozdíl v počtu odpovědí respondentů je možno označit za „dost značný“, zda shodu v názorech na kriminalitu a sociální otázky u obou vzorků lze označit za „jasnou převahu toho“, co u nás lidé považují za nejnaléhavější. Dále ve mně budí pochybnost výsledné tvrzení, že volba volných, či předepsaných alternativ odpovědí *může*, ale *nemusí* mít vliv na získané výsledky apod.

To nejzajímavější, analýza možných rozdílů v postojích, je málo důkladná a podle mého vkusu dokonce odbyta.

V práci tedy postrádám potřebné varování před očekávanou přílišnou spolehlivostí výzkumů veřejného mínění zejména z důvodu, že je zanedbán důkladnější rozbor toho, jaká je informační hodnota veřejného mínění, chápáního jako shrnutí průměrných názorů průměrných občanů. Je málo zdůrazněna potřeba jeho diferenciace, stanovení cílových skupin populace, potřeba konfrontace s jinými způsoby analýz, (například obsahovou analýzou textů, literatury, životopisů), je málo zdůrazněna nutnost obezřetnosti interpretací, natožpak běžně se vyskytující lekovážnost a nedbalost výkladu povrchně získaných dat.

Závěrem bych chtěl znovu zopakovat, že práce pochopená jako základní zdroj informací v problematice, jako základní orientační studijní pomůcka, je instruktivní a mohu ji každému doporučit. Jinak však jako důkladnější odborná analýza obsahuje některé chyby a setrvačnosti zběžného a v něčem tudíž povrchního výkladu. V tomto smyslu může být někdy i poněkud zavádějící.

Jaroslav Kapr